

СЛОВА

Дра Ј. Субботића на сабору србском
у Карловци 1861. држана.

I. СЛОВО

о компетенцији сабора.

Страх и света нѣка гроза обузима ми срдце, кад помислим гдѣ стоим, и у чему глас подижем.

Више сам пута за најсветија добра људи, за имање, живот и слободу човѣка на заточиште излазио: али сам увѣк бодро, с пуним поуздањем у снагу духа, у силу гласа устајао и у борбу ступао.

А данас, — данас са страхом устајем, а с тежком ћу бригом сѣсти. Са страхом устајем, јер имам за ствар говорити, од које више, светије и милије непознајем, па као што свакога, који име свемогућега Бога са пуном свѣшћу величине и силе његове спомене, страх прећи мора, кад помисли, кога спомиње: тако и мени срдце задрхтава, кад помислим на важност и светињу ствари, о којој ћу да говорим; са тешком ћу бригом сѣсти, јер неznam, хоће ли ми виши дух, који свѣтом влада, гласу толико силе улити, колико је нужно, да срдца потресе и духове побуди, па се боим, да се у хоралу оних 78. гласова, који свети овај концерт чине, као слабачко ехо неизгуби и нечувен издахне.

А ако икад то бих сад желио, да ми се глас не само у овој украшеној дворани, не само до Загреба, Будима и Беча, не само кроз цѣло наше мило србство чује, него, да би и у жице Клије дирнуо, и у њином одјеку у храму историје зазујао, јер сам у намѣри за такову идеју глас подигнути, за коју знам, да из најчистије љубави к добру народа србског изтиче: при којој осѣћам, да ће живот народа србског, као јарко сунце живот природе улѣп-

шати, узвисити, обогатити; о којој сам увѣрен да је анђео хранитељ постојања и среће народа србског, па ће јој се ако не данас и сутра али на скоро сваки као генију овога вѣка, као прототипу једнакости и равноправности народа радо поклонити.

Каква је дакле та идеја, за коју се дижем, којој служим, и којој се клањам?

То је: јединство србског народа у земљама угарске круне; то је свеза са једнокрвном браћом у Славонији, Хрватској и Далмацији; то је федеративно државно постојање са другим народима круне угарске под истом!

Ово је по мојој мисли политично тројство нашег државног живота! три идеје у једној, једна у три; од којих ће нам једна народ у овој држави створити, друга изкупити, трећа оживотворити: а све три у једној одржавати, оснажавати, усрђавати и прославити.

Ово су три звѣзде, од којих нас прва води к оној гори, у којој народ наш онострански онако, као што пѣсма за Краљвића Марка казује, у сну почива, и да се на нов живот пробуди, чека; друга од ових звѣзда води нас к оној животној води, којом ћемо спавајућег јунака пробудити и младим животом, новом снагом запоити; а трећа ће нас звѣзда оном вертепу упутити, у ком се уставна слобода станила, да одтуд као сунце славе и среће аустријских и угарских народа просија.

Ове пак идеје нису ништа друго него наша привилегијална права, задахнута духом времена, осијана зраком из будућности.

Ово ће бити дух моих слова, слова рекох, јер све мисли моје немогу у једном говору представити, будући да се морам реда држати, кои одборски операт доноси, да нам савѣтовање буде једноставније, уредније, и јасније. —

И тако сад приступам к предмету овога слова и питам: може ли се овај сабор у мериторно претресање привилегијалних права упуштати?

Задатак овога сабора јест по највишем ручном писму одъ 5. Марта т. г. то, да изрече, како жели народ србски на овај сабор позвани, да му се од старина постојеће привилегије т. ј. привилегијална права и законне повластице одрже?

Од овуд се пре свега рађа питање: која су то привилегијална права, која се одржати имају?

Кад погледимо у златна наша писма, која су нам дѣдови и прадѣдови рѣком крви придобили, безпримѣрним јуначством као вишим каквим зраком осијали, неоцѣњеним жртвама посветили, налазимо четири кардинална права, на којима као на четири гранитска стуба политично биће и племенна срећа народа нашег у овим земљама почива.

Прво најглавније и најважније наше привилегијално право јест оно, по ком сви Србљи у земљама угарске круне *један народ* чине.

Ово се види

а) од туда, што све привилегије и царска писма Леополда I., Јосифа I., Карла VI., Марије Терезије и Леополда II. и садашњег нашег превисоког владатеља о Србљима у овим државама као о народу, и то као једном народу говоре, и за један их народ признају, што нетрѣба да доказујем, јер је свима из политичног нашег завѣта, из привилегија познато.

б) Ово се види од туда што су и власти државне и народи угарски све Србље као један особити њима не присајужени народ све до 1790. сматрали.

То свѣдочи најбоље решкрипт дворског војеног савѣта од 31. Маја 1694., у ком ово високо дворско мѣсто вели, да је Н. величество одобрило, да народ расцијански, о ком привилегије говоре, само Н. величеству подложен а од свакога другог подданства комитатског и доминалног слободан остане.

То свѣдочи глас Кардиналпримаса угарског грофа Јосифа Баћанија, који говори, „Расцијани, Хун-

гарији јошт не утѣловљени особити народ чине, па и сад јошт са своим епископима јесу као странци, и стање им је више привилегијално него законно.

То свѣдоче артикули 27. 1791. и 10. 1792. године, којима се србски народ у земљама угарске круне другима придружује.

По томе је србски народ до половине XVIII. вѣка 1750. живио у једној области, војеној граници, која се преко цѣле Славоније, преко велике части Хрватске, Бачке и преко цѣлог Баната простирала.

в) Но и сами Србљи свагда су себе за један народ држали. Ово свѣдочи најјасније народни конгрес од 1790. године, који вели: кад се све поједине части ових поновљених (прив.) права јасно у разсуђење узму, то се својства њихова у две поглавите тачке усредоточавају:

1. у обезбеђењу цркве
2. у обдржању моралног тѣла, које овај народ укупно сачињава.

Ово свѣдочи мајска скупштина од год. 1848, у којој је србски народ сам собом изрекао, да један народ чини.

Ово свѣдочи и чувено у овој дворани слово првог данашњег Србина, св. Патријарха.

Ово свѣдочи најпосље собствено срдце у свакога Србљина, јер сви сматрамо све нас као једно народно тѣло.

Било је у Угарској истина и пре привилегија од 1690. године Србаља: ту су нѣки од искони обитавали; овамо су други са деспотима нарочито у Славонију, Срем и Банат прешли; овдѣ су се многи још пре тог времена у Хрватској граници смѣстили били. Ту су они и пре привилегија живили, и за интересе ових земаља код Десаве под Валленштајном (1626); код Рајнфелда, Волфенбитла под Пиколоминијом; код Бергешера (1632) под Исоланијем, гдѣ су шведског генерала Банера и Бернхарда вајмарског херцега; код Нердлингена (1634) гдѣ су Шведског генерала Хорна жива ухватили;

код Најхајзла (1663) у које су време Турци из Шлезије и Моравије 40000 робља извели; код Бура (1664) под Монтекукулијем у жестокој оној битки, која пара у историји тражи; под Бечом, и под Будимом, у Угарској, Ердељу, Славонији и Хрватској, крв пролђвали.

Али баш ово јуначство, које су сваком приликом показивали, и дало је повода Леополду I. да и другу њину браћу из србских земаља к овима позове, да силе и оружје своје саједине па је онда у привилегијама права изрично на све разпрострео и све за један народ узео, признао и прогласио.

Тако говори Импер. Леополд I. у дипломи од 11. Дец. 1690 : „Архиепископу, епископима и другима свештеним и мирским становима, капетанима, вице капитанима, напоследку целој общтини истога грчког обреда и народа Расцијана, кои су из чељусти варварског турског тирјанства изчупани себе и своје потомке у нџдро милости наше као законог свога краља подчинили, дали смо несамо извџстне привилегије, слободе и повластице, него смо све са цџлом породицом под нашу краљевску обрану и покров примили.“ А у дипломи од 21. авг. 1691. говори опет овако: архиепископу, епископима и свима свештеним и мирским становима и цџлој общтини источне цркве и народа Расцијанима у Хунгарији, Славонији, Далмацији, Јенопољу и т. д. станујућима, да све и сваког у своју обрану прима, све на оружје против гонитеља њиног позива, и свима права и повластице даје.

И по томе нити се кад од оно доба питало, нити се може питати, од кога је кои Србин рођен, или од старосџдиоца предеспотских, или од деспотских преселњника, или од хрватских граничара, или од Чарнојевићевих породица, или од оних кои су се доцније у слџдству привилегијалног живота овамо у мањим и већим гомилама преселили или појединце попрелазили: сви, сви су свагда као равноправни,

једнаки, један народ чинећи чланови тога држани, и сами себе држали.

Прво дакле кардинално, у привилегијама дато, од владатеља и народа признато, животом и институцијама тога потврђено право јест *јединство народа* нашег у овим земљама.

Друго кардинално привилегијално право народа србског у овим земљама јест *право на област сопствену*.

Ово свѣдоче рѣчи и смисао привилегија; ово осигурање привилегије дајућег императора и краља; ово непрестано искање тога од стране народа нашег, ово живот и повѣстница.

Није ми нужно сваку рѣч обширно доказивати, јер морам предпоставити, да су овом сл. сабору привилегије тако познате, да их прочитавати нетреба.

Само ћу споменути, да је у почетку XVIII вѣка у Бачкој и Банату граница тако исто установљена била, као што је у Хрватској постојала и да се сав Срѣм и сва Славонија тако исто у граничарску систему узела, па да је тако сва она земља, у којој се србски народ станио бјаше, као једна област образовала била, која је устројство јуначком и ратоборном карактеру народа србског одговарајуће, устројство нигдѣ више непостојавше, устројство особено, устројство народно србско добила.

И тако је право ово привилегијално заиста у живот ступило било, и у том до половине XVIII вѣка постојало.

Тек око 1750. почну страни утицаи комад по комад од овог цѣлога чупати и одкидати. Бачку и највећи дѣо Баната провинцијализирају и подложе угарској управи; један комад Срѣма и Славоније провинцијализирају и подчине хрватско-славонским грађанским властима.

Али је то све било без питања народа србског; овај не само да на то цѣпање није никад при-

стао, него је и словом и дѣлом против тога протестирао и сваком даном приликом, па тако и из сабора од 1790. год. за ону част народа, која своје области још имала није, такову искао.

Треће кардинално право народа србског јест право обштег преставничства, *обшти народни конгрес.*

О овоме мислим да нема никог, који би се посумњати могао.

И ово право потврђује јединство народа и јединство области, почем једно политично представно тѣло увѣк један политични народ предпоставља.

Али тако исто јест ово право изток јединства народа и области.

Јер кад су сва привилегијална права цѣлом народу дата, онда само цѣлом народу припада право а заједно и дужност та своја обшта права чувати, бранити, и с њима разиолагати, а то само путем обштег органа, у ком је сав народ заступљен, путем народног конгресса бити може.

Зато је народ увѣк тако и радио. Колико је год пута нужно било, о правама привилегијалнима договарати се и старати се: толико се пута, кад му ко на пут стао није, народни конгресс састајао.

Тако је било 1769. тако и 1790. год. Од ове године није се дало народу у народном конгрессу скупити.

Конгресса је било више, али будући да у њима о политичним правама народа говорити слободно небијаше, то нису никад ови конгресси као прави народни конгресси ни сматрани били, и народ је увѣк за оним правим, подпуним, политичним конгрессом тежио и тужио.

И зато, 1848. године, како му се први пут прилика на то даде, и полети са свију страна са највећим одушевљењем у Карловце на вѣчно знамениту мајску скупштину.

Па и данас, док ми овде сабрани говоримо,

тужи свети Патријарх, тужимо ми сви, туже сва друга овдѣ незаступљѣна браћа, што нисмо сви у общем народном конгресу скупљени.

Обшти народни конгрес јест дакле треће кардинално право народа које у срдцу и души сваког Србина овоземаљског живи.

Четврто кардинално политично право народа нашег јест најпослѣ *један војвода*.

Као год што су друга привилегијална права дата свему народу нашем, тако и право имати и бирати војводу припада цѣлом овоме србском народу.

Војвода србски нетреба да буде началник једног или другог диштрикта, једне или друге одцѣпљене области, нетреба да буде *Kreisvorstand* каквог окружија, нетреба да буде *föispan* какве веће или мање вармеђе, него ваља да је поглавар, представник и заступник цѣлог оностранног народа.

Ова четири кардинална права оснивају хисторијско-политични индивидуалитет народа србског у области угарске круне.

Ова четири главна права, али сва уједно и једно с другим, оснивају нам политично биће, дају нам политичну личност, условљавају нам политични живот, уливају нам политичну снагу, и чине јединствену гаранцију нашег народног политичног постојања.

Ова четир главна права јесу свети палладијум наше народности, око кога треба непреступни круг повући, да му свака нога приступити, да га се свака рука коснути неможе.

Може ли се сад овај сабор у претресање ових права упустити?

Кад би ми дѣлањем нашим ова права укрѣпити, умножити и разпространити имали, онда неби било сумње, да би се у дѣло упуштати смѣли: али ако би нам посао на то ићи морао, да се ова права ослабе, окрње и сбришу, онда држим да се од славог посла уздржати имамо.

Кад погледимо у одборске предлоге, видимо:
а) да би се Србљи у војводству живећи у по-

литичном обзиру, од другога народа одцѣпити, и другима народима Угарске присајединити имали.

Овим, господо моја, чини ми се, да се у прво кардинално право привилегијално, у јединство народа дира.

б) По реченом предлогу имала би се област војводства од других области, у којима србски народ овдѣ живи, оддѣлити, и као један дистрикт угарски припознати.

Овим, господо моја, чини ми се, да се друго кардинално наше привилегијално право, јединство области крњи.

в) Даље видимо, да се по истом предлогу овај почастни сабор у дѣлање упушта, које у обшта кардинална привилегијална права засѣца.

Овим, господо моја, чини ми се, да се треће кардинално наше право, јединство народног сабора, подкапа.

Најпослѣ

г) види се из одборског предлога, да ми за ову почастну област, војводство, особитог војводу иштемо, а овим господо моја чини ми се, да и четврто кардинално наше право, јединство војводе обарамо.

Истина је, господо моја да је кошуља ближа од хаљине, и да је боља и мања кућа, него никаква: али је и то истина да је више право светије од нижега, и да много пута у добитку штета лежати може.

Ми се можемо у мериторну разправу упустити народ наш нема органа, којим би нам могао повикати: Не тамо! То је моје право. Али баш зато ваља да добро размислимо, баш ако и можемо без другог народа што радити, треба ли без њега да радимо?

Јединство је тежко основати, а лако је разорити. Тешко је право прибавити а лако се може уступити.

Тешко је за мање добити више: а врло ћемо лако за право првенства чанак варива добити.

Ја држим, дакле да се ми без другог народа у мериторно дѣлање неупуштамо, а у тој ме мисли и ово подржава:

1 Што се овдѣ ради о кардиналним и привилегијалним правама народа, а на то само обшти народни србски конгресс право има.

2 Ако ми сваком окружију србском дамо право на почастном сабору кардинална права кроити и прекрајати, како је по њега боље, онда смо сами та права сбрисали. Јер, ако то право дамо почастним саборима разних окружија, сбрисали смо обшти сабор; ако допустимо, да се разне части народа за себе конштитуирају и са собом располажу, сбрисали смо јединство народа; ако признамо, да свако окружије има право од обште области одцѣпити се, и с једним или другим страним елементом сајединити се, сбрисали смо право на једну област; ако најпослѣ оставимо, да свака покраина војводу има и себи га бира, онда народ србски остаје без војводе, нити ће га и када изабрати.

3 Интересси народа цѣлог ваља да су нам виши и важнији од интереса појединих покраина, а овај се принцип само на обштем народном конгрессу сачувати може.

4 Корист наша сама иште, да се у располагање са обштим кардиналним правама без обштег народног конгресса неупуштамо. Јер губимо наслон, губимо снагу, губимо претегу, губимо највећу част сила, губимо најприснијег гаранта, губимо најближу, најиздашнију и најпоузданију помоћ.

Из ових узрока држим, да ваља да иштемо, да нам се обшти народни конгресс србски дозволи, па да он жеље о одржању привилегијалних права формулира, а ми дотле да се ни у какво мериторијално пресудително дѣлање неупуштамо. За случај да нам влада жељу ову неузмогне или неузхтѣдне изпунити, онда ће мо се договорити шта нам по стању ствари закључити и радити ваља.

II. СЛОВО

о сдружењу војводства србског са Славонијом
Хрватском и Далмацијом.

У дебати о XV. пункту одборског операта говорило се о државној свези војводства у части са краљевином Угарском, у часги са троједином краљевином славонско-хрватско-далматинском.

Мени се чини, да још једно одношење има, о коме у овом обзиру говорили нисмо. А то је одношење целе војводовине к споменутој троједној краљевини.

И опет држим ја, да је ово питање најважније за нас, и да га несмъмо са ћутањем прећи. Чег ради и молим славни овај сабор, да ми внимање своје поклони, док мисли моје о овом предмету не изложим.

Слово моје можда ће сада и без слѣдства прозујати, али одрећи неможемо, да може време доћи, кад нам неће неугодно бити, да га у актама сабора овога нађемо.

Гледаћу пак да стрпљење ваше неизцрпим, и обећавам, да ћу ма и у пола мога слова сѣсти, како примѣтим, да ми говор мој није у стању много уважено внимање ваше задобити.

У првом мом слову изложио сам три оне идеје, које наш народ у овим земљама створити, искупити и оживотворити могу: а то су јединство народа србског, свеза са сродном браћом у Славонији, Хрватској и Далмацији, и конфедерација са другим угарским народима под круном угарском.

Ако несачувамо јединство народа, престаћемо бити народ и постаћемо само србски обитатељи жупаније, дистрикта или области, као год што и сада нисмо овамо као народ позвани, него као србски обитатељи постојавше србско-банатске области.

Ако се непридружимо оној браћи, која у Славонији, Хрватској и Далмацији живе, нећемо верујте ми дуго постојати; што смо имали за прошавши десет година у једном виду, имаћемо га за долазећи десет година у другом; мјесто војводине њемачке, добићемо војводство мађарско.

Али да можемо силе своје развити, да можемо цѣл своју постићи, да можемо створени и испуљени живити, нуждан нам је дух животворећи, а то је уставна слобода.

Ми кад тражимо своја права, неможемо одрицати туђа; кад желимо снагу своју скупити, не тражимо обшту умалити; кадъ идемо за слободом, нетреба да се удаљавамо од онога храма, који је она код нас и за нас већ дигнула, и у коме већ од више векова живи.

Овај храм слободе јест стари угарски устав; ова обшта снага јест државна сила краљевине угарске и сдружени земаља; ова права јесу света права свете круне угарске.

Но изражај јединства народа, јесте сувише абстрактан: допустите, да га на земљовиду нацртамо, да фигуру пред очи добијемо.

Овај народ србски живи у граници хрватској: личкој, оточкој, огулинској, слуњској, првој банској, другој банској регименти; у славонским жупанијама: пожешкој и вировитичкој; у војеној покраини: градишкој и бродској регименти; у Срему и покрајини: варадинској регименти; у дољној Бачкој и шајкашком батаљону; у Банату: торонталу, вршачком окружију, и у војничкој покрајини, наине у регименти немачкој и србско-банатској.

У овима се предѣлима он као народ станио, у тима је покрајинама своју милитарску организацију добио, у тима земљама и данас у већим масама живи.

По овој фигури за народ србски, која у овим покрајинама живи, иштем ја јединство, кад о јединству народа србског као кардиналном праву говорим.

Што се пак тиче оних Србаља, који изван овога округа стоје, ти могу истина сва ова права привилегијална уживати, која црквену и просветну свезу сачињавају, али почем су се од тѣла народа одвоили, немогу искати, да се и она права, која политично-областно тѣло састављају, и на њих рашире. —

У овим покрајинама насељени Срби принадлеже скоро у полу римско-католичкој цркви; али будући да су сви потомци оних Србаља, који су политична наша права задобили, и будући да вѣра овакова права неуклада, то се на ову разлику у вѣри обзирати не можемо.

Да су пак сви Срби потомци оних старих Србаља, који су права наша извојевали, то ће сваки по себи знати, ком је позната историја ових Турцима опустошених предѣла.

Доцније су многи Срби западној цркви прешли, али је број исповедатеља источне цркве још и године 1790. и то и у самој вировитичкој жупанији, где су сада ваљда најслабији, знаменито већи био, као што акта народног сабора од 1790. потврђују.

Ови су Срби истина западној цркви прешли, али јесу ли тим она политична права изгубили, која су им дѣдови и прадѣдови крвљу својом придобили? Есу ли тим престали бити део онога народа, кога су прије били? Нису, заиста нису!

И овде подижем глас, и изричем истину, која је и досад постојала, али није као што заслужује призната била, но којој ће просвѣта и дух са-

дашњег века праву њену свѣтлост повратити: Србљи у овим покраинама, који су течајем времена западној цркви приступили, остали су Срби као и они други — задржали су сва политично-публична права као и они други, и чинили су и чине у овом обзиру сви један политичан србски народ.

Истина је, да су се по духу тога нама непријатељског времена ови престали Србима звати; истина је и то да се Србима и неће да зову; истина је напоследку и то, да се братска љубав измеђ нас умалила и мѣсто ове отуђење заузело: али оће ли, може ли то отуђење на свагда постојати, треба ли то раздѣљење и надаље да постоји? Неће то, а и неможе, а и нетреба то да буде.

Што је дух онога времена покварио, то дух садашњег иде да исправи; сваки и с наше и с њиове стране, ком се прилика, згода и начин даде, ваља да се из свију сила потруди, да тај грѣх прошлости спере; литература, црква, школа и јавно слово, треба за најсветији задатак да сматра, да крви и роду своје право поврати, синове једне матере побрати, браћу једнокрвну измири, слогу и са слогом снагу, а са снагом срећу обшту доведе.

Или зар код Мађара католика и евангелика није било мрзости?

Зар се католички и лутерански Нѣмци нису гонили и нападали?

Та тамо је и много горе било, него код нас, тамо су браћа братску крв у стогодишњим тако да рекнем грозним опустошительним и истребителним ратовима прољвали; па сад? Сад, кад је сјајна идеја народности на европејском небу синула, сад је то пресгало, сад се то заборавило, сад једна страна другу не само у општим политичним и народним потребама, него и у особитим вѣроисповедателним гледи да подупре и подпомогне.

Пружимо дакле браћи братску руку, признајмо ми њих за рођену браћу, па ће и они нас радо за такову признати; изрецимо да су и они Срби; па ће и они ово лъпо име за калпак заденути; изјавимо да су ова права наша и њиова, па ће их и они пригрлити и као своја с нама заједно бранити; — будимо једно кад смо једно. —

А да и они са своје стране ту потребу јединства осећају, то се из свега види; у свему што чине у овом обзиру видим ја, а видиће и сваки, који о томе мисли то, да траже пут, којим ће у храм јединства и братинства доћи.

Раширимо им на сусрет руке, освѣтлимо стан наш, украсимо храм наш народни, да ово превисоко дѣло сједињења народног, са највећом славом прославимо.

Рађа се питање? имамо ли ми право искати, да се грађанска част војводства нашег са другим означеним покраинама састави?

Ја држим да имамо.

Јер

Знамо да је нашем народу осигурана сопствена област у овим државама, у којој ће као народ под сопственим магистратима независећи ни од комитатске ни од доминалне власти, но само од Његовог Величества цара и краља живити. Ово је и овај славни сабор признао и усвоио.

А кад је тако, то онда искајући да се ова област са онима другима скопча, ништа друго нечинимо, него иштемо, да нам се дано право одржи и у живот приведе. А може ли ко и посумњати, да ми то право немамо?

Но рећи ће ко: да војводство за себе стоји, од прилике онако како је пре 27. дек. прошле године стајало, онда би и могли искати, да се само са другом браћом и осталим областима присајединимо; али је сад војводство са Угарском спојено, па се више одѣлити не да.

Ја са моје стране примјчавам, да у смислу права ми пре 27. дек. пр. г. и послѣ тога данана једнако стојимо.

Правитељство је и у среди XVIII. вѣка, краине од србске области узело, и под управу угарску и хрватско-славонску дало: али је ово без питања србскога народа било, остало је чистим дѣлом, и није се никад правом начинити могло.

С тога је право народа србског 1848. од правитељства одма припознато било.

Исто је тако и 27. дек. пр. год. правитељство после 20. окт. исте г. уставног нашег владатеља војводство србско од части под управу угарску, од части под хрватско-славонску подложило, али се ово и опет без питања народа србског сбило, и стои као чисто дѣло, нити може у погледу на нас правом постати, док се узајмним уговором правом неначини.

Зато и само правитељство и сви ми дан данас држимо да војводство постоји, премда му је област под страну управу подложена; зато и Нѣг. Величество премилостиви наш земаљски господар још наслов великог војводе војводства Србије има; зато смо и ми сад овде скупљени, да изразимо жеље народа нашег, како да му се привилегијална права његова одрже.

Ако ми сад на то спојење пристанемо и дѣло од 27. дек. пр. г. за право признамо, онда је наравна ствар, да земљиште на ком смо пре 27. дек стајали, губимо; онда ми за себе, али не и остали незаступљен овдѣ народ, право губимо искати, да се ова област, са другима народа нашег области ма присаједини: — дотле, док то не буде, стои ово питање данас на оном истом земљишту, на ком је и пре 27. дек. пр. г. стајало.

Неће то право угарска дијета никада припознати? Неће нам Мађари то сједињење никада допустити?

Може бити да неће; и по свој прилици да неће; али прво и прво ми нисмо овамо позвати и послати, да питамо хоће ли угарска дијета право наше признати, и шта ће нам Мађари допустити, него да кажемо, каква привилегијална права народ наш има, за која желимо, да нам се одрже; друго ми нисмо ничад вредност и постојање наших права пресуди угарске дијете и мађарског народа подложили, јер нити су их нам они дали, ниги смо их икада за судије припознали и уговорили; а треће ми несмемо Мађаре и њиову дијету за судије наших права поставити и примити, јер онај час, кад то признамо, нерадимо ништа друго, него деремо привилегијалне дипломе и бришемо права народа.

Толковатељ права наши јесу уговарајуће стране, цар аустриски и краљ угарски с једне, а народ србски с друге стране у сугласном договору; а што се примања права наших на угарској дијети каса, то је праву краљевском одговарајућа дужност земље, коју ако не испуне Угри, вређају право свога краља, али добивена права трећега морају недодирнута остати.

Што се формалног права тиче, ово нам је у највишем патенту од 18. Нов. 1849. год дато, у ком нам се даје власт из нашег сабора изјаснити се, са којом круновином желимо да се србско војводство скопча.

Ми дакле не само да имамо право, да се са другим областима, у којима народ наш живи, сдружимо, него имамо и право, данас у овом сабору изразити, да желимо да се то учини: стоимо дакле подпуно на законитом земљишту, па зашто без нужде, на штету своју да га сами остављамо?

Што се тиче савеза са Хрватском и Далмацијом то морам примѣтити, да је овај савез послѣдица предидућег сједињења са другим нашим народом изван војводства живећим.

Ови у Хрватској и Славонији живећи постоје

већ у свези са Хрватском и Славониом, нити желе ову раскинути, нити треба да је раскину, нити ми имамо пута искати да је раскидају, нити се чија права вређају, ако се нераскине,

Ова свеза са Хрватском и Далмацијом непротиви се правама, која угарска круна на нас има, јер будући да су и ове двѣ краљевине државе круне угарске, то свеза наша са њима право то ни у чему не дира и не мѣња; оно остаје једно и исто, цѣло и неповређено, и добитак је на обадвѣ стране.

Народи једни скупљају се у једно тѣло, а круна добија мѣсто двѣ три незадовољне фракције народа, један, задовољан, усрећен народ, које је највећи добитак.

Но питаће ко: то је све лѣпо и красно, и то је природно и добро, али имамо ли ми права и пута то желити и искати?

Ја се нисам никада рад с правог пута, са земљишта православних начела уклонити.

Ми смо прво у споменутом највишем патенту од 18. нов. 1849. године повлашћени искати, да се оној области придружимо, којој желимо.

А искајући савез са Хрватском и Далмацијом ништа друго не чинимо, него жељу ту изражавамо.

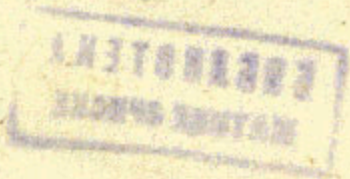
Друго пак, ми смо позвани овамо, да предложимо гаранције, које за одржање наших права и народности за нужне држимо.

По овоме имамо право све оно искати, што гаранцију ту даје, а право угарске круне не вређа.

Да ова свеза са Хрватском и Далмацијом право свете круне угарске не вређа, то сам мало час изложио.

А да гаранција наших народних права и народности постоји јединствено у томе савезу, то ћу сад покушати доказати.

Операт одборски, који се овдѣ ово дана претресао, излаже начине, којим мислимо, да се га-

ранција за нашу народност оснује.

Начин тај, уколико сам ја схватио, састоји се у опште у томе, да се област војводства, аутономија областна и званичност србског језика у тој области као фундаментални уговори законом у акта дијетална уведу и признаду.

Опростите ми господо моја, што ми слабе силе духовне не допуштају у овој гаранцији гаранцију наћи.

Колико сам до сад у историји читао, колико сам по свѣту примѣчавао, видио сам увѣк и свагда, да гаранција, која на папиру стоји, па било то акта интернационална, било дипломе привилегијалне, било акта дијетална, ако је свага уговарајућих не подупире, остаје увѣк једнака, мртво слово, милост старијега.

Ја ћу радо лојалитет мађарског народа припознати; Мађари су великодушан, поштен и карактера пун народ; они се тим од многих других одликују, што законе своје љубе, пазе и за свете држе.

Али како људи тако и народи, нису анђели; често се мисли мѣњају, често сопствена корист, бистрину разума замути; често политика правду надкрили.

А друго, ми ћемо увек с правитељством посла имати; а правитељство остаје правитељство, па било нѣмачко, било мађарско, било србско; правитељство свако има свој начин, оно што му је неудесно уклонити, закон, ма и најјаснији, обићи, успавати, превратити.

Али ту је дијета, па ће она устати, да светињу закона брани!

Хоће, кад год то у интерес већине засече, али хоће ли се и онда тако заузети, кад се о интереси, који су већини самој неугодни, узради?

То треба најпре да видимо, па док се противно не докаже, да јој верујемо.

Пристаћу радо са онима, кои веле: верујмо,

док се о противном не уверимо.

Али неће ми нико замерити, ако прошлост за савѣт узпитама, ако у прошлост као огледало будућности погледим.

Добро је и треба један другом да вѣрујемо; али гдѣ се о стварима ради, које се на свагда изгубити могу, ако се први пут у вѣри преваримо, држим да би лакомисленост била, кад неби искуство запитали, шта нам оно савѣтује.

Како је дакле досад бивало?

У актима дијете стоји углављено, да нам се сва привилегијална права, која се са основним државним законима не сударају, сачувана садрже?

Јели то тако чињено?

Није!

Нећу питати, ко није чинио: један ће рећи: правитељство немачко, други правитељство угарско; нека буде или једно, или друго, или обоје: али то стоји, да је овај закон остао само на папиру.

Само питам, зар никакве дијете од оно доба није било? Било је и више дијета, али је ова увек ћутала, ћутала и онда, кад је из свега гласа викала на оне кораке правитељства, којима су се интереси већине дирали.

Па тако је било и са референтима код канцеларије, и конзилиума; тако и у стварима цркве и школе и т. д.

Ја дакле мислим, да ми карактеру и лојалитету мађарског народа нећемо никакву обиду нанети, кад тражимо и други фактор гаранције, онај, који сопствена снага има.

А како са овим стоимо, кад се од другог народа одцепимо?

Да видимо.

Снага војводства лежи у његовом представништву.

Представништво ово наше биће областна скупштина војводовине.

Нећу и несмем много о овоме разговарати; али кад помислим, да ће у овој областној скупштини половина, а можда и више иноплеменог елемента бити; кад видимо, да нам овај иноплемен елемент није свој, није одан, него шта више противан; кад расудимо, колика вештина, колика духовна снага, колико господство, колико богатство, колика енергија у сусѣдству нашем стоји, која ће радо и весело овом иноплеменом елементу у помоћ при тећи, која ће можда за задатак свој сматрати, уцљив тога елемента осилити и умножити: онда ми слим, да ми се барем лако опростити може, што у овој гаранцији изнутрашњој баш никакве, ама никакве гаранције невидим, и што мислим, да ће нас лед бити, од куд се ми надамо, да нас сунце грије.

Кад буде права наша маса од преко 2,000,000 људи једнога елемента, једнога језика и једних интереса подупрла, онда, али онда само можемо рећи, да гаранцију за ова права имамо.

Једина гаранција наша лежи дакле у цѣлости народа, и у свези са рођеном браћом у Славонији Хрватској и Далмацији, која изостати неможе, ако се оћемо у цѣлости народној да одржимо.

А да ми позиву нашем, необзирући се на то, шта ће ду нам Мађари дати, и сад кад ове предлоге чинимо, одговарамо, увидиће сваки, јер тешко да једног у овом сабору има, који би тврдо увѣрен био, да ће нам угарска дијета све што смо предложили, одобрити: па кад нам је то задатак, зашто да га подпуно неизвршимо, па шта Бог да?

А најпосле иште и сам дух овога вѣка, који сродне елементе непреодољивом силом у једно привлачи, да нас у јединство са рођеном браћом пуште, и налаже сваком мудрому државном мужу и тѣлу, да се таквом тим оправданом захтѣвању без највеће нужде не противи, а од такве нужде, која би државу принуђавала, овом нашем захтевању

на пут стати, ја с моје стране у Угарској ни сѣнке не видим.

У државним одношењма има политика толику исту силу, колику и правда, у прелазним временима и већу.

У садашње време не треба да Мађари само питају гдѣ су вам артикули дијетални, гдѣ су вам дипломе привилегијалне, гдѣ су вам права? — него шта здрава, времену сходна, правди одговарајућа политика свѣтује, јер знамо да је иначе много којешта по захтѣвању политике у право ући морало, што никаквог закона за себе, што је многе законе против себе имало; знамо да дух времена не само нова права доноси, него и нове државе ствара.

На послѣдку држим за дужност опоменути овај славни сабор на закљученије мајске скупштине, која је свезу са Славонијом, Хрватском и Далмациом изрекла, мислећи, да ће овај сабор за дужност своју држати настојати, да се ово закљученије обште наше народне скупштине оживотвори.

Што се најпосле свезе са угарском краљевином, конфедерације са другим народима свете круне угарске тиче, ту се и ја са свима слажем.

Право оне круне, под коју смо ми главу преклонили, кад смо овамо дошли, треба сви за свето да држимо и да га одржимо.

Добро наше државно иште, да под оним уставом, који су наши свдѣ од искони живећи Срби с другима угарским народима у течају времена образовали, за кои смо ми толике жртве принели, останемо и сад благодети његове за оне жртве уживамо.

Државно тѣло Угарске, које уд и ми чинимо, треба да цѣло одржимо.

А то ће бити, кад будемо имали једног владатеља, једно средоточно правитељство, једно законодавно тѣло, и ако је баш нужно, један највиши суд, премда ја ово послѣднѣ за единство државе

за нужно не држим.

Све ово полажемо ми у операту саборном; све ово остаје неповређено, и ако се ми са другим нашим народима, са Хрватском и Далмациом сајединимо.

Но можда ће ко запети за једну рѣч, коју сам мало пре употребио, за рѣч конфедерација са другим угарским народима.

Господо моја, ова рѣч садржи у себи будућу систему државну краљевине угарске.

У угарској држави постоје четири велика народна тѣла, која ће прѣ или после подпуну равноправност политичну захтѣвати и добити.

Докле год у Угарској централизација у мађарском елементу постојала буде, неће бити државног равновѣсија а без равновѣсија нема сталности, без сталности нема дуготрајућег обстојања.

Мора ће се дакле, та пре, та после ово равновѣсије потражити, а то се само политичном равноправношћу, конфедерациом угарских народа произвести може.

И тако после свега овог чиним ја предлог овај :

Да сабор овај изрази, да ми признавајући јединство угарске државе, желимо да се са другом равноправном чашћу народа нашег саставимо, и са Славонијом, Хрватском и Далмациом скопчамо.

